

Identitet och integration: om invandrades resurser

Lisa Pelling

Doktor i statsvetenskap.

Utredningschef på Arena Idé.

Förord

Kring invandring cirkulerar många myter, halvsanningar och felaktigheter. Det bidrar till fördomar, främlingsfientlighet, intolerans och rasism.

Hur bekämpar vi rasismen och intoleransen? Genom att sprida kunskap om hur rasismens myter ser ut kan vi komma långt. Ett nästa steg är att visa att man inte ställer upp på rasism och intolerans. Att ta debatten varje dag: på tåget, vid fikaten, på gatan och bland ens vänner.

Sveriges relativt höga invandring har gått hand i hand med en bra ekonomisk utveckling. Invandring leder till ökad export och ökat stöd för välfärdsstaten. Det här är en av tre rapporter framtagna framtagna av tankesmedjorna Reforminstitutet och Arena Idé. I rapporterna bemöts fördomar med fakta genom att besvara några av de vanligaste påståendena om invandring.

Tankesmedjornas analys utgår från regeringens lista över vanliga påståenden om invandrare och invandring. Rapporterna syftar till att bemöta utvalda påståenden med internationell empirisk forskning. Studierna som utfördes i januari 2014 är en sammanställning av aktuell forskning kring invandring och dess effekter, på uppdrag av Oss alla och Postkodlotteriet.

Oss alla är ett initiativ startat av fem individer som tror på mångfald och allas lika värde. Vi är ett politiskt och religiöst obundet nätverk av människor som med fakta, empati och respekt vill visa vägen till ett Sverige för oss alla. Huvudsyftet med Oss alla är att med ett nationellt upprop markera stödet för mångfald och allas lika värde.

Jan Scherman, Katrin Ludvigsson, Ingela Edlund, Navid Modiri, Anna Ryott och Margot Wallström

Stockholm, mars 2014

Oss alla

info@ossalla.nu www.ossalla.nu www.facebook.com/ossalla

© Oss alla och skribenterna

Denna rapport är producerad med stöd från Postkodlotteriet.
Teskedorden är samarbetspartner till Oss alla.

Rapporterna i sin helhet går att ladda ned på www.ossalla.nu,
www.mangfaldframgang.se och www.teskedsorden.se

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
”Vi kan inte ha ett socialt skyddsnät och samtidigt välkomna alla”	5
”Invandrare måste vara beredda att assimilera sig”	5
”Sverige är på väg att bli ett muslimskt land”	5
”De flesta så kallade flyktingar är egentligen ekonomiska migranter”	5
”Migration är utsugning av fattiga länder”	5
Inledning	6
”Vi kan inte ha ett socialt skyddsnät och samtidigt välkomna alla”	7
Bauböck: Argument för fri rörlighet	7
”Sverige har alltid varit ett homogent land”	8
”Solidaritet kräver likhet”	9
Johnston m fl: Nationalism kan vara mångkulturell	9
Dahlberg m fl: Den så kallade ”kognitiva distansen” är inte given	10
Nekby och Pettersson-Lidbom: Det finns inget samband mellan etnisk mångfald och preferenser för omfördelning	11
”Invandrare måste vara beredda att assimilera sig”	12
Ett transnationellt perspektiv på migration	12
Faist: Det finns alternativ till fullständig assimilation	13
Transnationella band kan stärka integrationen	14
Transnationella band kan vara en resurs för nyanlända	16
”Sverige är på väg att bli ett muslimskt land”	16
Religiös tillhörighet och integration: inga enkla samband	17
Att inte vilja ta i hand är en sedvänja, inte en del av religionsfriheten	18
”De flesta så kallade flyktingar är egentligen ekonomiska migranter”	19
Geografisk närhet och transnationella band avgörande för vart asylsökande söker sig	19
”Migration är utsugning”	20
Clemens: de problem som leder till kunskapsflykt kan inte lösas med stängda gränser	21
Referenser	22

Sammanfattning

Den här rapporten bemöter myter kring sambandet mellan människors identitet och invandrades¹ integration. Rapporten bygger på en genomgång av forskningslitteratur och texter som publicerats i internationella refereegranskade tidskrifter.

”Vi kan inte ha ett socialt skyddsnät och samtidigt välkomna alla”

Det finns starka argument för att det går att kombinera ett samhälle med omfattande sociala skyddsnät och en öppen migrationspolitik. Sverige kan ses som ett exempel på ett sådant land.

Solidaritet kräver inte likhet. Det går att bygga samhällen med stor mångfald, där människor samtidigt är beredda att bidra till det gemensamma. Rapporten redovisar studier som gjorts såväl i Sverige som i andra länder om sambandet mellan upplevda olikheter och viljan att t ex betala skatt. Rapportens slutsats är att det inte finns något ödesbestämt samband mellan invandring och minskad solidaritet.

”Invandrare måste vara beredda att assimilera sig”

Invandrades band med sina ursprungsländer kan underlätta integrationen i värdlandet. Rapporten visar att människor som identifierar sig med och upprätthåller band till mer än ett land har tillgång till värdefulla resurser och att dessa resurser kan underlätta invandrades integration.

”Sverige är på väg att bli ett muslimskt land”

Ingen religion är oföränderlig. Senaste åren har främlingsfientliga partier i hög grad skiftat fokus till främlingsfientlighet riktad mot muslimer. Jag ägnar ett avsnitt åt att problematisera kopplingen mellan religion och integration.

”De flesta så kallade flyktingar är egentligen ekonomiska migranter”

De allra flesta flyktingar flyr över närmaste gräns. Det är bara en bråkdel av världens flyktingar som tar sig till europeiska länder som Sverige. Invandringen till Sverige har länge till stora delar utgjorts av flyktingar och deras anhöriga. Det har gjort ifrågasättandet av människors motiv att migrera till ett viktigt främlingsfientligt argument. Jag sammanfattar forskning som visar att geografisk närhet och mänskliga band är avgörande för vart asylsökande söker sig.

”Migration är utsugning av fattiga länder”

Stängda gränser är inget recept mot ”brain drain”. Det bästa vi kan göra för att hjälpa fattiga människor och länder att lyfta sig ur fattigdomen är att verka för en friare migration. Att stänga gränserna för högutbildade leder ofta enbart till att högutbildade utvandrar ändå, men utan att kunna använda sig av sin kompetens.

¹ I den här texten används begreppet ”invandrad” istället för ”invandrare”. Termen ”invandrad” refererar, som bland andra Grip (2010) påpekat, till något som en person *har gjort* medan termen ”invandrare” ofta tolkas som en beteckning av vad en person *är*. Invandrad är i texten synonymt med utrikes född, det vill säga en person som själv har migrerat till Sverige.

Inledning

Det är svårt att välja vilka fördomar och myter som ska tas upp i en kort rapport av det här slaget. Det är relevant att ställa frågor som vem producerar myterna? Varför produceras just dessa myter? Vilka är myternas historiska rötter, och hur har de förändrats över tiden? Vem sprider dem? Slutligen, kanske viktigast av allt, vilka mekanismer gör det möjligt för dessa myter att överleva?

Samma sorts frågor kan ställas till den här typen av argumentssamling. Är det verkligen brist på kunskap och siffror som gör människors främlingsfientliga? Det ligger i sakens natur att fördomar ofta har mycket lite med verkligheten att göra. Det är inte heller säkert att de som sprider fördomar skulle ändra åsikt om de fick veta "sanningen" om "invandringen". Som en av de referenspersoner som har fått läsa ett utkast till den här texten uttryckte det: "På 60-talet anklagades vi invandrare för att stjäla svenskarnas jobb och svenskarnas flickor. Idag anklagas vi för att vi inte jobbar och för att vi gifter oss med en flicka hemifrån. Så vilka fördomar är det vi ska bemöta?"

Som citatet ovan antyder är det svårt att övertyga den som bestämt sig för att göra invandrare till syndabock för alla problem i samhället, oavsett vilka problem dessa är. Den här rapporten vill istället bidra till att förhindra att etablerade röster (partier, organisationer, medier) av okunskap eller aningslöshet förmedlar eller befäster fördomar. För att citera Philippe Legrain i förordet till den svenske utgåvan av hans mycket uppmärksammade bok "Invandrare – ditt land behöver dem":

"Sveriges framtid kommer inte att avgöras av Sverigedemokraterna, ett extremistparti med bara begränsad lockelser. Det som verkligen spelar någon roll är hur de etablerade partierna – konservativa, liberala, socialdemokratiska och gröna – reagerar." (Legrain 2013, 23).

Legrains konstaterande har stöd i forskningen. 2011 presenterade statsvetarna Carl Dalström och Anders Sundell, båda verksamma vid Quality of Government Institute vid Göteborgs universitet, en studie av hur stödet för främlingsfientliga partier förändrats i Sveriges alla 290 kommuner mellan valen 2006 och 2010. De fann att när etablerade partier skärpte sin flyktingpolitik, så ökade stödet för främlingsfientliga partier. När etablerade partier själva blir "tuffare" mot invandring så legitimerar de invandrarfientliga partiernas argument, vilket leder till att de får ökat stöd. (Dahlström och Sundell 2011)

"Vi kan inte ha ett socialt skyddsnät och samtidigt välkomna alla"

"Men hur ska vi kunna kombinera ett brett socialt skyddsnät och samtidigt välkomna alla? Och vi skrapar fötterna i marken och harklar oss, för om vi ska vara helt ärliga så har vi inget klockrent svar på det."

Så skrev Jonas Hassen Khemiri i sitt öppna brev till Beatrice Ask den 13 mars i år. Rainer Bauböck, en österrikisk professor i statsvetenskap som är verksam vid det europeiska universitetet EUI i Florens har gjort ett försök att formulera ett svar på frågan "Hur ska vi kunna kombinera ett brett socialt skyddsnät och samtidigt välkomna alla?". I en artikel från 2009 analyserar han några av de viktigaste argumenten för och emot fri rörlighet.

Bauböck: Argument för fri rörlighet²

Argumenten för en värld med fri rörlighet är starka. I själva verket, skriver Bauböck, är ett sådant mål intuitivt för de flesta. En möjlighet att röra sig fritt är inte bara en omistlig del av människans möjlighet att förverkliga andra friheter (att ta ett jobb, gå en utbildning, leva ihop med människor man älskar) utan också en del av själva friheten. Det är orimligt att människor ska utestängas från möjligheter och tillgångar enbart på grund av att hen är född på en viss geografisk plats.

Om det inte är så att fri rörlighet skulle leda till minskat välstånd, förstås. Om vi alla, summa summarum, blev fattigare av att människor fritt kunde röra sig över gränser, då skulle det finnas skäl att ha som långsiktigt mål att begränsa människors rörlighet. Men är det så? Finns det någon motsättning mellan individens frihet att röra sig och kollektivets/statens intressen?

Bauböck listar tre argument emot:

För det första kan välståndet öka också i de länder som migranterna lämnar. När fri rörlighet leder till att högutbildade väljer att flytta finns det risk att det land de lämnar dräneras på kunskap, så kallad *brain drain*. Samtidigt skapar möjligheten att flytta utomlands incitament för fler att skaffa sig en högre utbildning. Filippinerna brukar tas som exempel på den här effekten. Många människor lämnar Filippinerna varje år för att arbeta utomlands, t ex som sjuksköterskor. Man skulle kunna beskriva Filippinerna som det land i världen som exporterar flest sjuksköterskor. Ändå, eller tack vare detta, har Filippinerna enligt Världshälsoorganisationen en högre andel sjuksköterskor per capita än länder som Österrike och Storbritannien. Om migrationsdörren skulle stängas, skulle det bli mindre attraktivt med högre utbildning. Detta skulle förmodligen leda till färre utexaminerade läkare, sjuksköterskor och ingenjörer. Att förbjuda högutbildade att flytta utomlands kan på så sätt förvärra bristen på högkvalificerad personal i utvecklingsländerna. (Clemens 2009, se också avsnitt om kunskapsflykt nedan).

"Brain drain" kan också omvandlas till "*brain gain*" när migranter återvänder eller skickar hem pengar.³ Enligt Världsbankens beräkningar är summan av de pengar som migranter skickar hem till utvecklingsländer idag mer än tre gånger så stor som summan av det samlade officiella biståndet till utvecklingsländerna (Ratha med flera 2013).

² Delar av den här texten har tidigare publicerats som ett blogginlägg på <http://transnationellatankar.wordpress.com>

³ Jag har skrivit om kunskapsflykt och möjligheten att ta tillvara på de utvecklingsmöjligheter som skapas när högutbildade har möjlighet att migrera i mitt bidrag till boken Europaperspektiv 2012 (Bakardjieva Engelbrekt, A. m fl (red.) 2012. Arbetslöshet, migrationspolitik och nationalism. Stockholm: Santérus)

För det andra, argumenterar Bauböck, är fri rörlighet bra för välståndet i mottagande länder. Invandrare bidrar till välståndet, inte minst genom att de bidrar till ekonomisk tillväxt i mottagarländerna. Går det att kombinera fri invandring med en välfärdsstat? Det finns inte nödvändigtvis någon motsättning mellan välutvecklade välfärdssystem och fri rörlighet. Tvärtom, påpekar Bauböck: länder med omfattande sociala skyddsnet har ofta haft lättare för att öppna upp för mer invandring än länder med svagare skyddsnet. Det har att göra med att dessa länder ofta har en mer reglerad arbetsmarknad. Bauböck menar att Sverige kan ses som ett exempel på ett sådant land. I samband med EU:s utvidgning 2004 valde Sverige som ett av få länder i det gamla EU (de två andra var Irland och Storbritannien⁴) att inte införa några begränsningar i de nya EU-medborgarnas möjligheter att arbeta i Sverige. Invandringen från Polen och de andra nya EU-länderna blev väldigt liten till Sverige, medan Storbritannien som har en mycket mindre reglerad arbetsmarknad fick ta emot många fler EU-migranter än de räknat med.⁵ Att Sverige har OECD-ländernas mest öppna system för arbetskraftsinvandring men trots detta relativt begränsad arbetskraftsinvandring är ett annat exempel.

För det tredje: Begränsningar i människors rörlighet för att skydda den "nationella kulturen" riskerar att skapa inskränkta och inåtvända kulturer som inte är särskilt trevliga att leva i ens för dem som råkat födas in i "kulturen". Detta är ännu ett argument för att fri rörlighet inte skulle leda till minskat välstånd i världen.

"Sverige har alltid varit ett homogent land"

Den kanske mest grundläggande främlingsfientliga myten handlar om att Sverige var ett "homogent" land "innan invandringen". Detta homogena tillstånd beskrivs ofta som mer naturligt än det som råder idag, och inte sällan som något eftersträvansvärt. Det så kallade "mångkulturella" samhället beskrivs som ett samhälle vi måste "vänja oss" vid. Julia Boguslaw har i boken "Svensk invandringspolitik under 500 år: 1512–2012" gjort ett slags kalendarium över invandrarpolitiska beslut i Sverige under ett halvt årtusende. Hon inleder med det första kända dokumentet över romer i Sverige, en anteckning i Stockholm stads tänkeböcker om en grupp romer som anlände till Stockholm den 29 september 1512.

Romerna har alltså en historia i Sverige som är minst femhundra år. Ändå har romer under årens lopp beskrivits som främlingar, och gång på gång under historien har romer utvisats utan hänsyn till om de fötts i Sverige eller inte. Det har av många påpekats att det är olyckligt att det är integrationsministern som har ansvar för frågor som rör romer i regeringen, eftersom det förstärker bilden av romer som invandrare.

En viktig insikt är att vem eller vilka som definieras som främlingar skiftar över tid, på samma sätt som identiteter som "svenskhet" är något som skapats och ständigt omskapas.

Det är viktigt att inte glömma bort det våld och tvång som genom historien har riktats mot de som definierats som främlingar. Många av de svenskar som utvandrade till Amerika var i själva verket religiösa flyktingar som flydde undan förtrycket av dem som ville utöva sin kristna religion på annat sätt än det som påbjöds av statskyrkan. Katoliker har i Sverige under

⁴ Storbritannien och Irland införde dock begränsningar i de nya EU-medborgarnas möjligheter att få tillgång till vissa bidragssystem.

⁵ Se bland andra Tamas och Münz 2006, Wadensjö och Gerdes 2013.

århundradena sedan reformationen förtryckts som "papister". Romerna har redan nämnts, andra som förtryckts som "främlingar" är Sveriges judiska befolkning, samer och olika språkliga minoriteter.

"Solidaritet kräver likhet"

Ett ofta förekommande främlingsfientligt argument är att "solidaritet kräver likhet". Detta argument är t ex genomgående i Sverigedemokraternas politiska tänkande (Lodenus och Wingborg 2010). Argumentet går sammanfattningsvis ut på att enbart människor som har samma kultur kan upprätthålla det "sociala kitt" som krävs för att lösa viktiga samhällsproblem. Lodenus och Wingborg citerar Jimmie Åkesson "Vi behöver slå vakt om svenska grundläggande normer och värderingar. Detta är en förutsättning för att vi ska kunna bibehålla och utveckla vår stabilitet och välfärd." (Lodenus och Wingborg 2010, s 30, min kursivering).

Människor i länder med stor etnisk mångfald identifierar sig inte mindre med sitt land än människor i andra

Masella (2013) har analyserat data från World Values Survey. World Value Survey är en intervjuundersökning som genomförs i ett stort antal länder samtidigt. Undersökningen handlar om människors värderingar. Masella och hans team har tittat på frågor som har att göra med hur människor identifierar sig: identifierar de sig med sin etniska grupp eller med sitt land i första hand? Frågorna är likalydande i alla länder, och kan illustreras med frågorna i det formulär som användes i USA:

Which of the following best describes you? 1 above all, I am an Hispanic American 2 above all, I am a Black American 3 above all, I am a White American 4 above all, I am an Asian American 5 I am an American first and a member of some ethnic group second. (Masella 2013, s 440).

Masella finner ingen evidens för att känslan av nationell tillhörighet (*national sentiment*) skulle vara lägre i länder med mer etnisk mångfald. Inte heller finner han att människor som tillhör etniska minoritetsgrupper uttrycker lägre grad av nationell tillhörighet än människor som tillhör majoritetssamhället.

Johnston m fl: Nationalism kan vara mångkulturell

Internationellt har den forskning som bedrivits om relationen mellan etnisk heterogenitet och preferenser för omfördelning gett blandade resultat. Forskning som bedrivits på amerikanska data visar ofta ett negativt samband mellan etnisk heterogenitet och stöd för välfärdsstaten. Studier som gjorts på data från Europa har gett mer blandade resultat.

Det samband som är tydligast är det som handlar om människors stöd för riktad omfördelning av resurser till svaga grupper. Däremot finns det ingen enhetlig bild av sambandet mellan etnisk heterogenitet och människors preferenser när det gäller den offentliga sektorns totala storlek (oftast mätt som statens totala utgifter). Dahlberg skriver "Vad gäller välfärdsstatens storlek måste svaret från den befintliga forskningen bli ett ganska tydligt "nej". Det finns mycket svag, om ens någon, evidens för att en ökad etnisk heterogenitet skulle leda till en mindre offentlig sektor (mätt som totala offentliga utgifter, offentlig konsumtion eller skatter)." (Dahlberg 2012, s 275).

De kanadensiska forskarna Richard Johnston, Keith Banting, Will Kymlicka och Stuart Soroka (2010) har studerat sambandet mellan nationalism och stöd till omfördelning. De utgår ifrån data från kanadensiska Equality, Security and Community survey. I undersökningen har människor tillfrågats om de känner samhörighet med det kanadensiska samhället, om de är stolta över att vara kanadensare, och hur viktigt det är att vara kanadensare. Intervjupersonerna har också blivit ombudda att uppskatta hur viktigt det är för dem att vara kanadensare på en skala från 1 till 100.

Johnston med flera finner ett samband mellan nationalism (definierat med hjälp av frågorna ovan) och stöd för olika former av omfördelning av resurser i samhället. Det finns dock tydliga skillnader: nationalism hade störst påverkan på stödet för hälsovård (som i Kanada är en del av den generella välfärden), och mindre påverkan på direkta bidrag (motsvarande socialbidrag) eller pensioner. En av deras slutsatser är att sambandet mellan nationalism och stöd för omfördelning är kopplat till faktorer som är specifika för enskilda länder. I Kanadas fall kan det starka sambandet mellan nationalism och stöd för resurser till sjukvården förklaras med att den kanadensiska sjukvården uppfattas som en viktig nationell institution.

Johnston och hans kollegor fann också att nationell identitet ökar stödet för invandring. Detta kan tyckas paradoxalt, men har, enligt Johnston med flera, att göra med att den kanadensiska nationalismen är mångkulturell: att vara välkomnande mot invandrare uppfattas som något som är en naturlig del av den kanadensiska identiteten.

Det är alltså inte omöjligt, sammanfattar Johnston med flera, ”att bygga nationella identiteter som är multikulturella och solidariska samtidigt, och sådana nationella identiteter kan hjälpa till att upprätthålla välfärdsstaten i mångetniska länder”. (Johnston med flera 2010, s 370).

Dahlberg m fl: Den så kallade ”kognitiva distansen” är inte given

Nationalism har genom historien uppfattats som en stark sammanhållande kraft (Johnston m fl 2010). Gör nationalism att vi blir mer villiga att dela med oss? Detta är ett argument som bland annat framförs av den ofta citerade amerikanske statsvetaren David Miller (se t ex Miller 2006 för en sammanfattning). Argumentet går i korthet ut på att identifikation med nationen kan hjälpa till att överbygga klyftor mellan rika (som i huvudsak måste bidra till välfärden, t ex genom att betala skatt) och fattiga (som i högre grad gynnas av välfärdsstatens omfördelning). Nationalismen anses kunna skapa en slags moralisk eller etisk samhörighet, en känsla av ansvar för varandra i samhället. Denna samhörighetskänsla vilar på ett ömsesidigt förtroende: ”jag stödjer dig och du följer våra gemensamma regler eftersom vi tillhör samma gemenskap”. Enligt Miller kräver åtgärder som omfördelar resurser från de rika till de fattigare, som t ex socialbidrag, att mer välbärgade personer ”identifierar sig med de som gynnas av omfördelningen, en identifikation som fostras av en känsla av en gemensam nationell identitet” (Miller, 2006, s 328).

Detta argument, att solidaritet kräver likhet, är grundläggande för Sverigedemokraternas argumentation mot invandring. En del av detta argument, nämligen relationen mellan invandring och stödet för gemensamma utgifter, har varit föremål för en rad studier och en livlig vetenskaplig debatt under de senaste åren.

I en ofta citerad jämförelse mellan välfärdssystemen i USA och Europa kommer Alberto Alesina och Edward Glaeser (båda professorer vid Harvard) till slutsatsen att det folkliga stödet för omfördelning är mindre i länder med högre etnisk heterogenitet. (Alesina och Glaeser 2004). Utgångspunkten är att den så kallade kognitiva distansen, det vill säga den skillnad människor

upplever finns mellan dem själva och andra är avgörande för människors preferenser när det gäller hur stor andel av ekonomin som ska omfördelas. Om den kognitiva distansen upplevs vara stor, gör det att människor föredrar en mindre välfärdsstat och mindre omfördelning.

Matz Dahlberg (professor i nationalekonomi vid Uppsala universitet) har tillsammans med Karin Edmark och Heléne Lundqvist studerat relationen mellan invandring, etnisk heterogenitet och attityder till välfärdsstaten med hjälp av svenska data. Matz Dahlberg och hans kollegor har kombinerat data som har samlats in i samband med fyra svenska val mellan 1985 och 1994 med uppgifter om hur många flyktingar som kommunerna tagit emot under samma period. Under den här perioden placerades flyktingar ut i olika kommuner enligt den så kallade ”Hela Sverige-strategin”. (Se Dahlberg, Edmark och Lundqvist 2011).

Dahlberg med flera fann att de kommuner där den etniska heterogeniteten ökade genom ökad utplacering av flyktingar, där blev kommuninvånarna mer negativa till omfördelning, om omfördelning mättes som preferenser för sociala bidrag. Detta gällde särskilt personer med högre inkomster.

Den så kallade ”kognitiva distansen” är dock inte given. Det upplevda avståndet mellan infödda och invandrade kan minskas, påpekar Dahlberg, ”till exempel genom en bostads-, arbets- marknads-, och skolpolitik som leder till etniskt blandade bostads- områden, som undviker segregerade skolor och som underlättar inträdet på arbetsmarknaden för invandrare.” (Dahlberg 2012, s 277).

Dahlberg med flera mäter en förändring av kommunernas befolkning som kan ha upplevts som relativt stor. Åren mellan 1985 och 1994 täcker in en period då antalet uppehållstillstånd till asylsökande och deras anhöriga steg mycket kraftigt, inte minst på grund av de många flyktingarna från kriget på Balkan. År 1980 beviljades drygt tretton tusen uppehållstillstånd, år 1994 var antalet uppehållstillstånd 78 860, ett antal som inte överträffats förrän 2006 (det året beviljades 86 436 uppehållstillstånd) (Migrationsverket 2013). Dessutom sammanträffar perioden med en period då ”invandring” debatterades mycket intensivt, inte minst på grund av att Ny Demokrati kom in i riksdagen 1991.

Nekby och Pettersson-Lidbom: Det finns inget samband mellan etnisk mångfald och preferenser för omfördelning

Dahlbergs med fleras studie har kritiserats av Lena Nekby och Per Pettersson-Lidbom, inte minst för allvarliga metodproblem. När hänsyn tas till dessa metodproblem visar det sig enligt Nekby och Pettersson-Lidbom att det inte finns något samband mellan etnisk mångfald och preferenser för omfördelning. (Nekby och Pettersson-Lidbom 2012).

Ett problem är att Dahlberg med flera har utgått ifrån att ”Hela Sverige”-strategin innebar att flyktingar (personer som fått uppehållstillstånd på grund av skyddsskäl) inte själva hade rätt att välja var de ville bosätta sig. I själva verket, menar Nekby och Pettersson-Lidbom, hade flyktingarna stora möjligheter att påverka sin bostadsort. Dessutom finns det stora skillnader mellan det antal flyktingar som kommunerna förband sig att ta emot i sina kontrakt med Statens invandrarverk och det antal som kommunen faktiskt tog emot (vilket är det antal som Dahlberg med flera utgår ifrån). I det antal som kommunerna faktiskt tog emot ingick t ex också anhöriga. Dahlberg med flera definierar invandrare som personer med medborgarskap i ett icke-OECD-land. Nekby och Pettersson-Lidbom argumenterar för att det vore mer rimligt att använda sig av individers födelseland. (Nekby och Pettersson-Lidbom 2012).

”Invandrare måste vara beredda att assimilera sig”

Ett transnationellt perspektiv på migration

Neoklassisk ekonomisk teori utgår från individen, och tänker sig att en individ strävar efter att maximera sin individuella nytta. Denna tankefigur dominerade länge även forskningen kring migration och migranters motivation. Som inom andra områden har senare teoribildning i ökande grad placerat individen (i detta fall migranten) i en kontext. Till exempel betraktas numera ofta beslutet att migrera inte som ett individuellt beslut, utan som ett beslut som fattas kollektivt av den familj eller det hushåll som migranten tillhör.

Det är en viktig sociologisk och antropologisk insikt, skriver Castles (2004, s 860) att migranter inte är ”isolerade individer som styrs av marknadskrafter eller byråkratiska regler”. Istället bör man se på migranter som sociala varelser som är med och formar och förändrar migrationsprocessen i sin strävan efter att skapa sig och sina närmaste ett bättre liv. Detta innebär inte att det inte finns strukturella krafter som driver och skapar migration, men det är viktigt att kombinera dessa krafter med migrantens egna handlingar eller ”agency” som det heter på engelska. Tidigare forskning om migrationens orsaker och kopplingen mellan migration och utveckling missade ofta att samtidigt inlemma strukturella krafter och migranters handlande (se till exempel De Haas 2010).

Migranters handlingskraft är central för ett perspektiv inom migrationsforskning som går under beteckningen transnationalism. I detta perspektiv fokuserar man på de band som migranter skapar mellan ursprungsländer och värdländer, och de transnationella sociala utrymmen eller ”social spaces” som skapas i den processen. I dessa sociala utrymmen utbyts idéer och värderingar, information och skvaller, och kulturella uttrycks möts, blandas och skapas.

Migranters egen handlingskraft och förmåga att skapa och upprätthålla dessa transnationella band är i fokus för detta transnationella perspektiv inom migrationsforskningen. En klassisk text är Basch, Glick Schiller and Szanton Blanc 1994, för senare sammanfattningar och översikter se Bauböck och Faist 2010, Castles och Miller 2009, 30–33, Levitt and Jaworsky 2007, Vertovec 2004.

Det transnationella perspektivet har särskilt tittat på de gränsöverskridande band som migranter upprätthåller med sitt ursprungsland samtidigt som de integrerar sig i värdlandet. Dessa band påverkar inte bara migranterna i värdlandet, utan även icke-migranter i såväl ursprungslandet som värdlandet. Perspektivet uppmärksammar också att det är omöjligt att dela upp migranter i utvandrade och invandrade; människor som rör sig och rört sig över gränser är både invandrade och utvandrade samtidigt. Transnationella migranter lever sitt liv i mer än en stat samtidigt: de bor och arbetar i ett land, men ser på TV från ett annat. De betalar skatt i ett land, men hjälper till att försörja släktingar och anhöriga med hjälp av remitteringar i ett annat. De skapar transnationella gemenskaper, med ett ständigt pågående utbyte av såväl pengar och varor som information och värderingar (Levitt 2001). Dagens migranter rör sig allt mer mellan sina olika länder, och identifierar sig med mer än ett land samtidigt. Därmed upplöser de uppdelningen mellan ”ursprung” och ”värdland”, liksom mellan ”permanent” och ”tillfällig migration”. (De Haas 2010, 247).

Dessa gemenskaper och samhällen skapas inte i ett vakuum. De påverkas av staters politik och regler: inte minst lagar som reglerar människors möjligheter att vara medborgare i mer än ett land samtidigt (se bl a Koopmans med flera 2005). Den politik som förs påverkar människors möjlighet och motivation att integrera sig i ett nytt land samtidigt som de behåller kontak-

ten med sitt ursprungsland. Hur olika länders politik och strukturer har olika påverkan på invandrade från samma region kan illustreras av kurdiska invandrargrupper olika europeiska länder. En klassisk studie är Eva Østergaard-Nielsen studie av kurdisk invandring till Tyskland (Østergaard-Nielsen 2003). Tyskland förde en mycket restriktiv politik när det gäller såväl möjligheten att få medborgarskap som möjligheten att inneha dubbelt medborgarskap fram till 2000 (Howard 2009). Østergaard-Nielsen menar att det faktum att kurder i Tyskland i stor utsträckning saknade möjlighet att rösta gjorde att deras politiska aktiviteter i mycket hög utsträckning fokuserade på ”hemlandspolitik”, det vill säga i första hand på Turkiets politik mot kurderna. I Sverige, där kurder hade större möjlighet att bli medborgare och få rösträtt, var fokus mer på värdlandets politik, t ex på att förmå Sverige att öka stödet till kurdisk kultur och litteratur. Bahar Baser (2012) har i en jämförelse av kurdiska och turkiska ungdomsorganisationer i Sverige och Tyskland funnit att det svenska stödet till invandrarorganisationer baserade på etniskt ursprung (snarare än på grannskapsorganisationer med blandat etniskt ursprung eller politiska organisationer) har fostrat en ”pan-kurdisk” identitet som inte alls är lika stark bland kurdiska ungdomar i Tyskland. I Tyskland har kurderna i högre grad organiserat sig utefter politiska skiljelinjer, vilket har bidragit till att en organisation som PKK haft en större rekryteringsbas än i Sverige (Baser 2012).

De amerikanska sociologerna Levitt och Jaworsky påminner om att invandrade förmodligen aldrig har assimilerats fullständigt, varken i redan existerande ”kulturer” eller i smältdeglar (som USA brukat beskrivas som). Migranter ingår i ”mångfacetterade transnationella rum”. De påverkas av dem, liksom de påverkar dem (Levitt och Jaworsky (2007, 130). Det är på samma sätt med ett lands ”kultur”. Normer och traditioner, det som människor ibland uppfattar som en oföränderlig nationell ”kultur” förändras i själva verket ständigt, inte minst genom att den påverkas av invandrades sätt att vara och leva.

Det transnationella perspektivet har bidragit till att synliggöra något som förmodligen inte är något nytt: människor har i alla tider strävat efter att hålla kontakten med sina nära och kära trots stora geografiska avstånd. Den stora skillnaden är förmodligen kvantitativ: billigare resekostnader och inte minst billigare möjligheten att kommunicera har skapat helt nya möjligheter att leva i två eller flera länder samtidigt.

Faist: Det finns alternativ till fullständig assimilation

En tongivande företrädare för ett transnationellt perspektiv på migration har i en intressant artikel argumenterat för att det transnationella perspektivet på migration öppnar upp för ett alternativ till å ena sidan invandrades fullständiga assimilation i mottagarlandet och å andra sidan etnisk pluralism, det vill säga att en mångfald av åtskilda kulturer lever sida vid sida (Faist 2000). Det transnationella perspektivet synliggör att människor i allt högre grad lever i transnationella rum, där identiteter och tillhörigheter ständigt blandas och omskapas. Se illustrationen på nästa sida.

Illustration 1. Tre perspektiv på invandrades integration

<i>Tillvägagångssätt</i>	Assimilering	Etnisk pluralism	Gränsöverskridande utvidgning av sociala rum
<i>Anpassningssfärer</i>	Sammansmältning	Pluralitet	Transnationalitet
<i>Huvudsaklig förutsägelse</i>			
<i>Politisk</i>	<i>Nationellt medborgarskap: enhetlig nationellt politisk kultur</i>	<i>Multikulturellt medborgarskap: gemensamma inslag av politisk kultur som innefattar erkännande av kulturella skillnader</i>	<i>Dubbelt medborgarskap: inslag av politisk kultur från flera stater kan komplementera varandra</i>
<i>Kulturell</i>	<i>Ackumulering: fullskalig anpassning av värderingar och beteende till nationalstatens kärna</i>	<i>Kulturell kvarhållande: bevarande av praktiker i nya kontexter; kollektiva identiteter flyttas över från utvandrarnas land</i>	<i>Transnationell synkretism: spridning av kultur och framväxt av nya typer – blandade identiteter</i>

Källa: Faist 2000, 15 (översättning hämtad från Granath, m fl 2013, s. 16).

Det transnationella perspektivet är ännu ett sätt att beskriva hur integration är och måste vara en ömsesidig process, som påverkar och påverkas av såväl den inflyttade som infödda befolkningen. Det är också viktigt att komma ihåg att integration är något som inte handlar om enskilda individers agerande, utan om hur hela samhällen fungerar. Att åstadkomma en lyckad integration av människor som flyttar till Sverige kräver insatser på många områden och av många: den invandrade själv måste vara beredd att anpassa sig till det mottagande landet (t ex genom att lära sig det lokala språket) och att bidra till det, men människor i det mottagande samhället måste också vara beredda att möjliggöra för inflyttade att bli en del av samhället. Rasism och diskriminering kan göra det omöjligt för en aldrig så hårt arbetande inflyttad att vinna den infödda befolkningens gillande.

Transnationella band kan stärka integrationen

Att människor identifierar sig med sitt ursprungsland måste inte vara ett hinder för integration i vistelselandet. Tvärtom kan starka transnationella band under rätt förutsättningar stärka integrationen.

Det finns ett antal studier som tittar på hur människors transnationella band påverkas av att de integreras i mottagarlandet. Ett exempel är en analys av data från en norsk levnadsnivåundersökning som publicerades 2013 (Carling och Hoelscher 2013). Carling och Hoelscher har studerat huruvida invandrade skickar hem pengar (remitteringar) till sitt ursprungsland, vilket kan ses som en "proxy för transnationellt engagemang i allmänhet" (Carling och Hoelscher 2013, s 2). De utgår ifrån att invandrades remitteringsmönster påverkas av två faktorer: av *förmågan* att remittera och av *viljan* att remittera. Förmågan att remittera handlar framförallt

om den invandrades inkomst i mottagarlandet medan viljan att remittera framförallt styrs av anhörigas behov i ursprungslandet.⁶ I sin analys fann Carling och Hoelscher att socioekonomisk integration (mätt som inkomst och ställning på arbetsmarknaden) var avgörande för de tillfrågades benägenhet att skicka remitteringar, medan migranternas kulturella integration (mätt som kunskaper i norska och upplevelse av att höra hemma i Norge samt upplevelse av diskriminering) inte hade någon betydelsefull effekt.

Däremot har det varit svårare att hitta studier som tittar på det omvända sambandet: Hur påverkas invandrades integration i mottagarlandet av att de upprätthåller band till ursprungslandet?

Integration kräver resurser, och man kan tänka sig att invandrade som måste skicka pengar till anhöriga tvingas prioritera bort att "investera" i sin integration i Sverige. Ta ett jobb för att kunna skicka hem pengar istället för att läsa svenska, till exempel. Utgifter i värdlandet kan till viss del ses som en investering i integration, menar Carling och Hoelscher. Det kan handla om att kunna köpa utrustning så att barnen kan syssla med en idrott på fritiden, till exempel. Man kan också se konsumtion i sig som en del av integrationen.

I en forskningsöversikt publicerad 2013 drog jag och mina medförfattare slutsatsen att det inte finns några entydiga samband mellan transnationella band och integration. Så här sammanfattade vi: "Å ena sidan kan transnationella band vara en viktig resurs när invandrade integrerar sig i ett nytt land. Å andra sidan är det ofta de som är bäst integrerade som har de resurser som krävs för att odla och använda sig av de möjligheter som finns kopplade till deras transnationella band." (Granath med flera 2013, s. 4)

Invandrade måste prioritera sina tillgängliga resurser: Samma pengar kan inte samtidigt skickas hem och användas i värdlandet. Men är det verkligen ett nollsummespel? Till att börja med är det svårt att mäta. Om bättre integration mäts som ställning på arbetsmarknaden eller inkomst så kommer man att finna att sambandet är ju bättre integration, desto mer remitteringar, eftersom ökade och mer stabila inkomster leder till att den invandrades förmåga att skicka hem pengar ökar. Det är förmodligen bakgrunden till att en rad studier funnit att det är de som är bäst integrerade som är mest engagerade i transnationella aktiviteter, inklusive att skicka hem pengar. En sådan undersökning är en studie av invandrade i Nederländerna (Snel, Engbersen och Leerkes 2006). Så här sammanfattar Snel, Engbersen och Leerkes sina slutsatser: "invandrargrupper som är dåligt integrerade i det nederländska samhället är inte mer engagerade i transnationella aktiviteter och identifierar sig inte starkare med sitt ursprungsland än andra grupper" (Snel, Engbersen and Leerkes 2006, s. 285). Liknande resultat har fått i studier av utrikes födda i USA (Guarnizo, Portes och Haller, 2003).

Men det är svårare att få syn på det omvända sambandet: att mer remitteringar, eller mer transnationellt engagemang i allmänhet, skulle leda till bättre integration.

Det går dock att tänka sig remitteringar som en slags investering i transnationella resurser som också kan användas i värdlandet.

⁶ I en annan studie som också bygger på data från den norska levnadsnivåundersökningen bland utrikes födda konstaterar Carling och hans medförfattare Marta Bivand Erdal och Cindy Horst att förekomsten av en pågående konflikt i ursprungslandet ökar benägenheten att remittera. (Carling, Bivand Erdal och Horst 2013).

Transnationella band kan vara en resurs för nyanlända

Våren 2013 genomförde tankesmedjan Global utmaning projektet ”Transnationella band och asylsökandes första tid i Sverige” med stöd från Europeiska flyktingfonden (Hornby, Nordlund och Pelling 2013). Inom ramen för projektet genomfördes intervjuer med 30 nyanlända från Irak, Afghanistan och Syrien. I studien vittnade många om vilka uppoffringar de tvingades göra för att hjälpa till att försörja anhöriga och släktingar i ursprungslandet, samtidigt som de kämpade för att få fotfäste i Sverige.

Men många berättade också hur de fick stöd från släktingar och anhöriga som befann sig utomlands. Ofta handlade det om att få råd och stöd. Så här berättade en 54-årig man från Irak:

”Jag personligen pratar och talar med andra om hur man kan försöka lösa situationen. De frågar mig och vi ringer till andra länder. De har samma problem. För vi är utspridda i hela världen, Australien, USA, Tyskland, Frankrike... I hela Europaområdet. Och varje person frågar andra: vad ska vi göra?” (Horgby, Nordlund och Pelling 2013, s. 14).

Men stödet kan också ske i form av att människor som ingår i den nyanländes nätverk skickar pengar. Några citat från studien:

”De skickar pengar till oss. Inte vi till dom. Vi har inget att skicka. Vi har inga inkomster alls.” (24-årig kvinna från Afghanistan)

”De klarar sig hemma i Irak. Men här är jag fattig och de vet det. Det var jag inte hemma.” (32-årig kvinna från Irak)

”Jag har kusiner i Australien... de skickar pengar till mig, ett lån. Men jag har inte skickat tillbaka än. Men förr så hjälpte jag dem mycket.” (18-årig man från Irak). (Horgby, Nordlund och Pelling 2013, s. 30–31).

Charlotte Melander visar i sin avhandling som bygger på intervjuer med 23 invandrade från Somalia i Göteborg att remitteringar är en del av ett transnationellt försörjningsnätverk eller socialt stödutbyte, och en viktig del av de intervjuades försörjningsstrategi. (Melander 2009).

”Sverige är på väg att bli ett muslimskt land”

Enligt professorn i sociologi Jens Rydgren som forskar på högerpopulistiska partier i Europa kan man dela upp dessa partiars argumentation mot invandring i fyra olika delar: 1) invandring ses som ett hot mot den nationella, etniska identiteten, 2) invandring anses leda till ökande kriminalitet och social otrygghet, 3) invandring anses orsaka arbetslöshet och 4) anklagas invandrare för att utnyttja välfärdssystem och bidrag. Medan de två sista kan ses som ett ”välfärdschauvinistiskt” synsätt som beskriver invandrade och infödda som fiender i en kamp om begränsade resurser, är det två första argumenten en del av en världsbild där ”blandning” av kulturer upplevs som ett hot. Enligt detta främlingsfientliga synsätt leder invandring ofrånkomligen till skadliga kulturkrockar och till att mottagarlandets ”ursprungliga” kultur förstörs eller försvinner. (Rydgren och Ruth 2012).

Tidigare vände sig främlingsfientliga debattörer och partier emot ”icke-europeiska” kulturer. På senare är det allt mer islam som har fått agera hotbild, inte minst för Sverigedemokraterna (Rydgren 2008). Terrorattackerna den 11 september hjälpte till att befästa den trenden, liksom Samuel Huntingtons argument om ”civilisationernas krig” (2002). De främlingsfientliga argumenten mot islam brukar bygga på två premisser: dels att islam är en religion som är väsensskild från framförallt den kristna religionen, dels att det är en till största delen oföränderlig religion. Enligt Lena Schröder är utgångspunkten ”att muslimer generellt sett har helt andra värderingar än majoritetsbefolkningen i länder med en kristen tradition, det vill säga den som varje vecka går till fredagsbönen i moskén är väsensskild från den som går i kyrkan varje söndag och en sekulär muslim har mer gemensamt med en muslimsk fundamentalist än med en sekulär kristen.” (Schröder 2008, 13).

Jämställdhet, feminism och homosexuella rättigheter framställs inte sällan som något som är en del av europeisk kultur, trots, som Magnus Linton påpekar i magasinet Arena (nr 6/2013) ”att kvinnor inte haft rösträtt i Europa i mer än några decennier, homosexualitet nyligen var en sjukdom, aborträtten blir allt mer hotad och bara en tredjedel av Europas befolkning stödjer homosexuella rätt att adoptera barn”. När islam utmålas som det huvudsakliga hotet mot kvinnors och homosexuella rättigheter, framstår lösningen på låga kvinnolöner, mäns våld mot kvinnor och diskriminering på grund av sexuell läggning som enkel. Som Linton skriver: ”Friheten är vår, homofobin deras. Skillnaden är enorm. Och befrielsen ett enkelt val mellan kulturer”.

Religiös tillhörighet och integration: inga enkla samband⁷

Många av dem som flyr till Sverige finner tröst och trygghet i sina religiösa församlingar. I många andra länder – inte minst i USA – betraktas den religiösa församlingen som ett naturligt första steg in i det nya landet. I Sverige och i Europa är det lätt att få intrycket att människors religiösa tro snarare är ett hinder för integrationen. Det beror inte minst på den utbredda islamofobin (se ovan) men också på att Sverige är ett förhållandevis sekulärt land, där religionen spelar en relativt liten roll i vardagen.

Den amerikanske forskaren Charles Hirschmann har i en text publicerad 2004 sammanfattat religionens roll för invandrare med tre R: Refuge, Respect och Resource. Han menar att religionen är en källa till *refuge*, det vill säga skydd, omhändertagande och stöd. Religionen, och den religiösa församlingen, kan också ge en nyanländ *respekt*. En roll eller ett förtroendeuppdrag i församlingen kan vara ett sätt att i ett nytt och främmande land skaffa sig respekt och en social status. Religionens kanske viktigaste roll för integrationen är att den fungerar som en resurs. Det sociala nätverket i kyrkan, i moskén, eller i församlingslokalen är ovärderligt för att få det där första jobbet, för att hitta rätt i det nya landets administration, för att få tips om extrapriser.

En anledning till att den religiösa församlingen kan vara ett steg in i värdlandets samhälle är att de kunskaper och färdigheter som en person tillägnat sig där kan vara användbara även i andra sammanhang. Att sitta ordförande för kommittén som har hand om församlingens barnaktiviteter ger färdigheter som kan användas även på föräldramöten och i fackklubben.

⁷ Delar av den här texten har tidigare publicerats som ett inlägg på ”Flyktingbloggen”. www.flyktingbloggen.se

Ofra blandas religiösa aktiviteter med etniska: det är i kyrkan eller i den religiösa församlingen som man samlar in pengar till jordbävningsoffer i ursprungslandet. De församlingar som engagerar sig lokalt i grannskapet och i politiska frågor som berör församlingens medlemmar fungerar som en bro in i samhället.

Om religiös tillhörighet betraktas som en tillgång för integrationen i USA så betraktas den med desto mer skeptiskt i Europa. Inte minst muslimer möts med misstänksamhet. Skillnaden i synsätt mellan USA och Europa, vad beror den på? Forskningen listar åtminstone två viktiga skillnader.

För det första är USA som sagt ett mycket mer religiöst land, där religion och religiös tillhörighet spelar en mycket större roll än i många europeiska länder. En presidentkandidat som inte går i kyrkan är otänkbara i USA, i Sverige är det i nästan alla partier sällsynt med politiker som går i kyrkan oftare än till jul (och i samband med Riksdagens öppnande). För det andra har många europeiska länder institutionella lösningar som ger en privilegierad ställning till en statskyrka eller – i Sydeuropa och Österrike – till den katolska kyrkan. Institutionella lösningar för ”traditionella” religioner gör det svårt för nya att få plats. Ett exempel är Nederländerna. Där avskaffade man det så kallade pelarsystemet på 1980-talet. Detta sammanföll med en ökande invandring av muslimer, och gruppen blev så stor att den hade behövt en egen pelare. Konsekvensen av detta är att gamla kyrkobyggnader får stöd, men inte byggandet av nya moskéer. Präster utbildas inom landet, medan imamer utbildas utomlands. (Foner och Alba 2008).

Ett citat från en intervju med en 54-årig man från Irak som genomfördes inom projektet ”Transnationella band och asylsökandes första tid i Sverige” (se ovan, samt Hornby, Nordlund och Pelling 2013) sammanfattar:

”Här i Sverige finns inte mycket kontakt med svenska personer. Bara i kyrkan. Så vi kommer hit för att träffa de svenskar som finns här. Alla tänker så. Vi tror att de bästa människorna finns i kyrkan. Här i kyrkan kommer svenskar och delar glädje och omsorg med oss. Det är en bra plats. Men alla människor har inte en sådan plats och träffar inte människor för att dela med varandra.” (Horgby, Nordlund och Pelling 2013, 27).

Att inte vilja ta i hand är en sedvänja, inte en del av religionsfriheten

Det är ett problem att många uppfattningar, seder och bruk som är problematiska för integrationen av migranter ses som religiösa, även om de ofta har mycket lite att göra med gudssyn, religiösa ritualer eller heliga texter.

Ett exempel är könsstympling som förekommer bland såväl kristna kopter som muslimer och bland relativt sekulariserade kurder. Det handlar alltså om en kulturellt förankrade uppfattning som delas av människor med olika religion från samma geografiska område.

Den 13 november 2013 skrev Bengt Westerberg och Christer Sturmark från Humanisterna tillsammans med Reinhold Fahlbeck (professor emeritus i arbetsrätt) på DN-debatt. Debattartikeln tar upp en religiöst färgad sedvana som får negativa konsekvenser för människors integration i Sverige. Det handlar om några fall av män som vägrat ta kvinnor i hand, och motiverat detta med sin muslimska religiösa tro.

Det är som författarna skriver självklart så att ingen människa ”kan tvingas att uppföra sig på ett visst sätt i sociala sammanhang. Den som inte vill skaka hand har rätt att vägra göra det.” Det är, menar debattörerna, dock lika självklart att den som uppför sig på ett visst sätt också måste räkna med att det får konsekvenser. Westerberg med flera menar att det är rimligt att neka en person som inte vill ta sin handledare i hand en praktikplats. Den europeiska människorättskonventionen från 1950 skyddar religionsfriheten. Men, påminner Westerberg och hans medförfattare, religionsfriheten skyddar handlingar som är intimt förknippade med en trosuppfattning, och inte sedvänjor och personliga tolkningar av vad religionen påbjuder.

Det finns goda skäl för det. Det är viktigt att skydda människors rätt att utöva sin religion, men religiöst färgade sedvänjor som inte är kompatibla med mänskliga rättigheter eller med ett lands lagar på andra områden måste inte tolereras.

”De flesta så kallade flyktingar är egentligen ekonomiska migranter”⁸

Hur många som kommer till Europa som asylsökande har egentligen ekonomiska motiv? Då borde asylsökande framförallt söka sig till de rikare länderna. En central fråga för migrationsforskningen är att försöka fastställa varför människor migrerar, och vart. Det gäller så väl arbetskraftsmigration som flyktingmigration. En mängd undersökningar har gjorts bland asylsökande i olika EU-länder.

Geografisk närhet och transnationella band avgörande för vart asylsökande söker sig

Moore och Shellman har i en studie av över 600 000 flyktingrörelser registrerade av FN:s flyktingkommissarie UNHCR mellan 1965 och 1995 försökt ge svar på frågan ”Vad får människor att söka skydd i ett land framför ett annat?” De konstaterar att det inte finns mycket grund för antagandet att de flesta flyktingar drivs av ekonomiska motiv. Enligt Moore och Shellman söker sig flyktingar nämligen inte i första hand till länder där det finns bättre ekonomiska möjligheter (högre löner, t ex). Istället är den geografiska närheten helt avgörande: de flesta flyktingar flyr över gränsen till ett grannland. De få som söker sig bortom grannländerna följer enligt Moore och Shellman vad de kallar ”koloniala band”: människor från före detta franska kolonier söker sig till Frankrike, människor från tidigare brittiska kolonier tar sig till Storbritannien.

Moore och Shellmans analys av UNHCRs data över flyktingrörelser mellan 1965 och 1995 visar till och med att betydelsen av geografisk närhet är så dominerande att det finns ett negativt samband mellan välstånd och antalet flyktingar. ”De genomsnittliga lönerna i icke angränsande länder har faktiskt en negativ inverkan på sannolikheten för flyktingströmmar, och på antalet flyktingar i de flyktingströmmar som kommer.”⁶ (Moore och Shellman 2007, 828). Moore och Shellman förklarar detta med att länder med högre välstånd tenderar att ligga längre bort än andra icke-grannländer. Dessa länder är därför svåra och mer kostsamma för flyktingarna att ta sig till, även om förekomsten av en diaspora i destinationslandet kan bidra till att sänka migrationskostnaden.

⁸ Sammanställningen av forskning i detta avsnitt är hämtad från Nordlund och Pelling 2012.

I artikeln "Asylum Destination Choice: What Makes Some West European Countries More Attractive Than Others?" från 2004 går Neumayer igenom asylsökningar till Västeuropa från åren mellan 1982 och 1999. Enligt Neumayer kan ett lands attraktivitet beskrivas som en kombination av ekonomiska faktorer, välfärd, möjligheten att få asyl, relativ avsaknad av främlingsfientlighet, tidigare invandrare från den asylsökandes ursprungsland, koloniala och språkliga band samt geografisk närhet (Neumayer 2004). Den absolut viktigaste faktorn är dock att destinationslandet redan hyser en grupp asylsökande från den asylsökandes ursprungsland (Neumayer 2004, s. 24).

Robinson och Segrott (2002) har gjort 65 djupintervjuer med asylsökande i Storbritannien för att försöka ta reda på varför asylsökande väljer att söka sig till Storbritannien framför andra länder. De konstaterar att ekonomiska motiv inte spelade någon avgörande roll varken för beslutet att lämna ursprungslandet eller beslutet att ta sig just till Storbritannien. Undantaget var personer som hade en specialistutbildning som de hoppades kunna använda i Storbritannien, och personer som fått information om de ekonomiska möjligheterna i Storbritannien på vägen mot Europa. (Robinson och Segrott 2002, 55). Robinson och Segrott listar sammanlagt sex faktorer som påverkar asylsökandes val av destinationsland. De två viktigaste faktorerna är enligt Robinson och Segrott att landet ifråga är en demokrati och ett rikt land. Robinson och Segrotts menar dock att asylsökande inte gör någon skillnad mellan olika länder i väst: de antar att alla västländer är rika och demokratiska. Den viktigaste faktorn efter detta är att den asylsökande har släktingar eller vänner i destinationslandet. Efter det kommer faktorer som språk och kultur, och som en sista faktor kan den allmänna bilden av landet (baserad på filmer och musik, till exempel) spela en roll (Robinson och Segrott, 2002, 62–63).

Brekke och Aarset har i en undersökning som publicerades i rapporten "Why Norway" 2009 sökt svar på frågan om varför asylsökande söker sig till/hamnar i Norge istället för i ett annat land. Brekke och Aarset lägger stor vikt vid asylopolitikens utformning. En anledning till att så många irakier valde att söka sig till just Sverige under åren 2006 till 2008 var att Sverige hade en relativt generös asyllagstiftning (Brekke och Aarset 2009).

För att kunna svara på frågan "Varför Norge?" menar dock Brekke och Aarset att det är nödvändigt att gå bortom en enkel analys av ett beslut fattat av en person vid en viss tidpunkt. Det handlar istället om att analysera en beslutsprocess. Det är till exempel inte givet att det är den asylsökande själv som fattat beslutet om slutdestinationen: "Det kan vara den enskilde själv men det kan också vara människor i personens familj, ett lokalt nätverk, agenter och medresenärer längs vägen eller andra." (Brekke och Aarset 2009, 11).

"Migration är utsugning"

Världsbanken har gjort försök att beräkna hur mycket världen skulle tjäna på en friare migration. I en rapport publicerad 2006 (även citerad i Legrain 2013 s. 50) konstaterar Världsbanken att världen skulle tjäna 356 miljarder USD dollar om de rika länderna ökade sin arbetsföra befolkning med tre procent med hjälp av invandring från utvecklingsländerna. Vinsterna skulle fördelas ganska jämt på mottagarländerna (139 miljarder USD), ursprungsländerna (143 miljarder) och migranterna själva (74 miljarder) (Världsbanken 2006, s. 34). Ett ofta framfört argument mot invandring är att "människor borde stanna kvar och bidra i sina egna länder istället". Argumentet handlar ofta om risken för och konsekvenserna av det som kallas kunskapsflykt

eller *brain drain*. Att högutbildade flyttar utomlands är ett allvarligt problem, framförallt i små ö-stater och i länder söder om Sahara som drabbats hårt av AIDS-epidemin. (Lowell, Findlay och Stewart 2004). Slutsatsen brukar vara att rika länder inte bara har rätt utan också en skyldighet att begränsa invandringen från fattigare länder, för att fattigare länder inte ska förlora viktiga mänskliga resurser.

Clemens: de problem som leder till kunskapsflykt kan inte lösas med stängda gränser

Under de senaste åren har ett skifte ägt rum i synen på kunskapsflykt. Michael Clemens tillhör dem som argumenterat för en "grundläggande omprövning av högutbildades rörlighet och utveckling". I en bilaga till FN:s utvecklingsorgan UNDP:s Human Development Report år 2009 argumenterar Clemens för att det är dags att ersätta den nedsättande termen "brain drain" med (den till svenska mer svåröversatta termen) "skills flow", ungefär "kompetensflöde".⁹

Clemens utgångspunkt är själva definitionen av utveckling. Enligt ekonomen Amartya Sen's inflytelserika definition från 1999 är en "utökning av människans frihet" både ett mål och ett medel för utveckling. Clemens påminner om att utveckling därmed inte är något som händer en plats, utan något som händer människor. Att välutbildade lämnar landsbygden i Kenya eller småstäder i Brasilien för att söka sig till bättre inkomster och bättre livsvillkor i Nairobi eller São Paulo betraktas inte som ett hot mot dessa länders utveckling. På samma sätt bör man enligt Clemens se på frivillig migration över internationella gränser: Migration är en fråga om frihet som i sig själv är en del av själva definitionen av utveckling.

Kan en människas beslut att migrera inskränka en annan människas frihet och möjligheter att göra val i livet? Ja, svarar Clemens, om beslutet att migrera innebär att de som blir kvar får sämre tillgång till exempelvis hälsovård. I en rapport från 2007 gör Clemens ett försök att systematiskt undersöka kopplingen mellan utvandring av hälsopersonal och hälsosituationen i ett antal afrikanska länder. Han tittar på antalet läkare och legitimerade sjuksköterskor från afrikanska länder som registrerats i folkräkningar mellan 1999 och 2001 i nio av de viktigaste destinationsländerna (Australien, Belgien, Kanada, Frankrike, Portugal, Sydafrika, Spanien, Storbritannien och USA) och jämför med statistik från Världshälsoorganisationen (WHO) på antalet läkare och legitimerade sjuksköterskor i 53 afrikanska länder. Clemens finner inget samband mellan antalet läkare och sjuksköterskor som bor utomlands, och andelen hälsopersonal, tillgången till hälsovård, eller tillståndet för folkhälsan (till exempel barnadödligheten) i dessa länder.

Begränsningar av högutbildades rörlighet i syfte att bidra till utveckling riskerar enligt Clemens inte bara att vara meningslösa, utan till och med kontraproduktiva. Möjligheten att migrera kan fungera som ett incitament för människor att skaffa sig utbildning. Eftersom inte alla förverkligar sina planer på att arbeta utomlands leder möjligheten att migrera till att antalet högutbildade stiger. Om migrationsdörren stängs, blir det däremot mindre attraktivt med högre utbildning, vilket kan leda till färre utexaminerade läkare, sjuksköterskor och ingenjörer. Att förbjuda högutbildade att flytta utomlands kan på så sätt förvärra bristen på högkvalificerad personal i utvecklingsländerna.

⁹ Delar av det här avsnittet har tidigare publicerats i mitt bidrag till antologin "Arbetslöshet, migrationspolitik och nationalism: hot mot EU:s sammanhållning?" (Bakardjieva Engelbrekt, A. M fl (red. 2012).

Clemens huvudargument är att migrationens effekter på utveckling är mycket komplexa och svåra att förutse. Att förbjuda migration för att främja utveckling utgår ifrån att det finns ett enkelt samband mellan migrationsbegränsning och utveckling. Det är mycket tveksamt om ett sådant samband alls existerar. Det är enligt Clemens i alla lägen bättre att angripa orsakerna till att människor väljer att flytta utomlands, än att förbjuda dem att göra det. Detta är dessutom den enda möjliga vägen om man definierar utveckling som något som ökar människors frihet och förmåga att göra sina egna livsval. Det finns många anledningar till att människor väljer att migrera: dåliga löner, politiskt förtryck, dåliga arbetsförhållanden, dålig matchning mellan skolornas statligt fastställda kursplaner och den lokala arbetsmarknadens behov. Att förbjuda människor att migrera gör inget för att åtgärda dessa problem. Som forskningsprojektet ”The Development Research Centre on Migration, Globalization, and Poverty” vid University of Sussex sammanfattar sex år av forskning: Migration av högkvalificerade är ett symptom på underutveckling, snarare än en orsak.

Referenser

- Alesina, Alberto och Glaeser. 2004. *Fighting Poverty in the US and Europe: A World of Difference*. Oxford University Press.
- Alesina, Alberto och Eliana La Ferrara. 2005. ”Ethnic Diversity and Economic Performance” i *Journal of Economic Literature* 43:3, 2005.
- Bakardjieva Engelbrekt, A. m fl (red.) 2012. *Arbetslöshet, migrationspolitik och nationalism*. Stockholm: Santérus
- Baser, Bahar. 2012. ”Inherited Conflicts: Spaces of Contention Between Second-Generation Turkish and Kurdish Diasporas in Sweden and Germany.” PhD thesis, Department of Political and Social Sciences, European University Institute.
- Bauböck, Rainer. ”Global Justice, Freedom of Movement and Democratic Citizenship”, i *European Journal of Sociology* i april 2009 (årgång 50, nummer 1, sidorna 1-31). DOI: <http://dx.doi.org/10.1017/S000397560900040X>
- Castles, Stephen. 2004. ”The Factors that Make and Unmake Migration Policies.” i *International Migration Review* årgång 38, nr 3 s. 852–884.
- Clemens, Michael. 2009. ”Skill Flow: A Fundamental Reconsideration of Skilled-Worker Mobility and Development”. CGD Working Paper 180, 2009.
- Dahlberg, Matz. 2012. ”Påverkar den ökade etniska mångfalden välfärdspolitiken och sammanhållningen inom EU?” i Bakardjieva Engelbrekt, A. M fl (red.) *Arbetslöshet, migrationspolitik och nationalism: hot mot EU:s sammanhållning?*. Stockholm: Santérus.
- Dahlberg, Matz; Karin Edmark och Helén Lundqvist. 2011. ”Ethnic Diversity and Preferences for Redistribution”, CESifo Working Paper Nr 3325.
- Dahlström, Carl och Anders Sundell. 2011. ”Losing gamble: Mainstream parties’ failed strategy to counter anti-immigrant parties” i *QoG Working Paper Series* 2011:5. ISSN 1653-8919.
- Development Research Centre on Migration, Globalisation and Poverty 2009. *Making Migration Work for Development*. Development Research Centre on Migration, Globalisation and Poverty (a research partnership led by the University of Sussex).
- Eger, Maureen A. 2010. ”Even in Sweden: The Effect of Immigration on Support for Welfare State Spending” i *European Sociological Review* 26:2, 2010. DOI:10.1093/esr/jcp017.
- Foner, Nancy & Richard Alba. 2008. ”Immigrant Religion in the U.S. and Western Europe: Bridge or Barrier to Inclusion?” *International Migration Review*, vol. 42, nr 2, s. 360–392.
- Hassen Khemiri, Jonas. 2013-03-13. ”Bästa Beatrice Ask” i *Dagens Nyheter* 2013-03-13. <http://www.dn.se/kultur-noje/basta-beatrice-ask/>
- Hirschman, Charles. 2004. ”The Role of Religion in the Origins and Adaptation of Immigrant Groups in the United States.” *International Migration Review* vol. 38, s. 1206–1233.
- Horgby, Anna och Veronica Nordlund (red). 2013. *Nya perspektiv på migranters villkor och resurser: slutrapport i projektet transnationella band och asylsökandes första tid i Sverige*. Stockholm: Global Utmaning.
- Horgby, Anna, Veronica Nordlund och Lisa Pelling. 2013. *Transnationella band: perspektiv på den första tiden i Sverige*. Stockholm: Global Utmaning.
- Howard, Marc Morjé. 2009. *The Politics of Citizenship in Europe*. New York: Cambridge University Press.
- Johnston, Richard; Keith Banting, Will Kymlicka och Stuart Soroka. 2010. ”National Identity and Support for the Welfare State” i *Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique* 43:2 (June/juin 2010) 349–377 doi:10.1017/S0008423910000089.

Koopmans, Ruud with Paul Statham, Marco Giugni and Florence Passy. 2005. *Contested Citizenship : Immigration and Cultural Diversity in Europe*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Legrain, Phillippe. 2013. *Invandrare - vi behöver dem*. Stockholm: Fores/Ivrig.

Lodénius, Anna-Lena och Mats Wingborg. 2010. *Slaget om svenskheten: ta striden med Sverigedemokraterna*. Arena Idé/Premiss förlag.

Lowell, B. Lindsay, Allan Findlays och Marta Stewart. 2004. ”Brain Strain: Optimising Highly Skilled Migration”. Intitute for Public Policy Research, Asylum and Migration Working Paper nr 3, 2004.

Masella, Paolo. 2013. ”National identity and ethnic diversity” in *Journal of Population Economics* (2013) 26:437–454. DOI 10.1007/s00148-011-0398-0

Melander, Charlotte. 2009. *Inom transnationella och lokala sociala världar: Om sociala stödutbyten och försörjningsstrategier bland svensksomalier*. Avhandling vid samhällsvetenskapliga fakultetens vid Göteborgs universitet.

Migrationsverket. 2013. Beviljade uppehållstillstånd 1980-2012. Norrköping: Migrationsverket. Nedladdad från <http://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Statistik/Oversikter-och-statistik-fran-tidigare-ar.html>

Miller, David. 2006. ”Multiculturalism and the Welfare State: Theoretical Reflections.” I *Multiculturalism and the Welfare State: Recognition and Redistribution in Contemporary Democracies*, red. Keith Banting och Will Kymlicka. Oxford: Oxford University Press.

Nekby, Lena och Per Pettersson-Lidbom. 2012. ”Revisiting the Relationship between Ethnic Diversity and Preferences for Redistribution”. Stockholm University Department of Economics Working Paper 2012:9.

Pelling, Lisa. 2013. *Post-remittances? On Transnational Ties and Migration Between the Kurdistan Region in Iraq and Sweden*. Avhandling vid statsvetenskapliga institutionen vid Wiens universitet.

Pelling, Lisa. 2012. *Ny väg in: Forskningsstudie om migrationskanaler*. Stockholm: Global Utmaning.

Ratha, Dilip; Christian Eigen-Zucchi, Sonia Plaza, Hanspeter Wyss, and Soonhwa Yi. 2013. *Migration and Development Brief 21: Migration and Remittance Flows: Recent Trends and Outlook, 2013-2016*. Migration and Remittances Team, Development Prospects Group. October 2, 2013

Schröder, Lena. 2008. *Invandrare på arbetsmarknaden – Mycket väsen men lite verkstad*. Stockholm: Agora.

Wadensjö, Eskil och Gerdes. 2013. *Immigration to Sweden from the New EU Member States*, SIEPS 2013:5.

Westerberg, Bengt, Christer Sturmark och Bengt Reinhold Fahlbeck. 2013-11-13. ”Att vägra ta kvinnor i hand måste få konsekvenser” i *Dagens Nyheter*.

Tamas, Kristof and Rainer Münz. 2006. *Labour Migrants un-bound? EU Enlargement, Transitional Measures and Labour Market Effects*. Stockholm: Swedish Institute for Futures Studies.